

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ АГРАРНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

©2026 ЯСІНЕЦЬКА І. А., ГРИБ В. В.

УДК 332.3:330.15:338.43
JEL Classification: M11; O1; Q15; Q18

Ясінецька І. А., Грив В. В.

Теоретико-методологічні засади формування економічної складової системи аграрного землекористування

Формування економічної складової системи аграрного землекористування є важливою передумовою підвищення ефективності використання земельних ресурсів, забезпечення сталого розвитку аграрного сектора та вдосконалення державної земельної політики. Актуальність дослідження зумовлена недостатнім рівнем теоретико-методологічного обґрунтування економічної складової системи аграрного землекористування, відсутністю комплексного підходу до визначення її структурних елементів, функцій та економічних механізмів функціонування в умовах трансформації земельних відносин. Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних засад формування економічної складової системи аграрного землекористування, визначення її структурних елементів, економічних інструментів і напрямів розвитку. Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що підвищення ефективності використання земельних ресурсів забезпечується завдяки комплексному поєднанню економічних інструментів, інституційних механізмів і державного регулювання. Методологічною основою дослідження є системний підхід, методи аналізу, синтезу, наукового узагальнення, порівняння, економіко-статистичного та графічного аналізу, а також нормативно-правовий аналіз. Інформаційну базу становили наукові публікації, законодавчі акти України та офіційні статистичні дані щодо розвитку аграрного сектора. У результаті дослідження систематизовано структурні елементи економічної складової системи аграрного землекористування, визначено її функції, обґрунтовано напрями вдосконалення економічних механізмів державного регулювання, оподаткування, ціноутворення та стимулювання раціонального використання земельних ресурсів. Наукова новизна полягає в узагальненні теоретико-методологічних положень щодо формування економічної складової системи аграрного землекористування та систематизації її структурних характеристик. Практична цінність результатів полягає у можливості використання запропонованих положень під час удосконалення механізмів управління земельними ресурсами, розвитку державної аграрної політики та підвищення ефективності аграрного землекористування.

Ключові слова: економічна складова; сільськогосподарське землекористування; земельні відносини; економічне регулювання; земельні ресурси; сталий розвиток; державна політика.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2026-2-431-439>

Рис.: 2. Табл.: 4. Бібл.: 20.

Ясінецька Ірина Анатоліївна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри садово-паркового господарства, геодезії і землеустрою, Подільський державний університет (вул. Шевченка, 12, Кам'янець-Подільський, 32316, Україна)

E-mail: kinash.irina@meta.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2996-4394>

Грив Володимир Вікторович – аспірант кафедри садово-паркового господарства, геодезії і землеустрою, Подільський державний університет (вул. Шевченка, 12, Кам'янець-Подільський, 32316, Україна)

E-mail: vd.grib@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-7753-4501>

UDC 332.3:330.15:338.43

JEL Classification: M11; O1; Q15; Q18

Yasinetska I. A., Hryb V. V. Theoretical and Methodological Foundations for Developing the Economic Component of the Agricultural Land Use System

Agricultural land-use system's economic component is a key prerequisite for improving land-use efficiency, ensuring sustainable agricultural development, and strengthening state land policy. The relevance of the study is determined by the insufficient theoretical and methodological substantiation of the economic component of the agricultural land-use system and the lack of a comprehensive approach to defining its structural elements, functions, and economic mechanisms under the transformation of land relations. The study aims to substantiate the theoretical and methodological foundations for developing the economic component of the agricultural land-use system by identifying its structural elements, economic instruments, and priority development directions. The research hypothesis assumes that improving agricultural land-use efficiency requires an integrated combination of economic instruments, institutional mechanisms, and state regulation. The methodological framework is based on a systems approach and includes methods of analysis, synthesis, scientific generalization, comparison, economic and statistical analysis, graphical analysis, and legal analysis. The analytical basis comprises scientific publications, the current legislative framework of Ukraine, and official statistical data on agricultural production and cultivated areas. The findings systematize the structural elements of the economic component of the agricultural land-use system, identify its principal functions, and substantiate priority directions for improving state regulation, land taxation, pricing mechanisms, land valuation, and economic incentives for rational land use. The scientific contribution of the study lies in the systematization of the theoretical and methodological foundations of the economic component of the agricultural land-use system and in clarifying its structural characteristics and functional role in improving land-use efficiency. The practical significance of the obtained results lies in the possibility of applying the proposed approaches

to improve land management mechanisms, support the development of agricultural policy, and enhance the efficiency of agricultural land use at both regional and national levels.

Keywords: economic component; agricultural land use; land relations; economic regulation; land resources; sustainable development; state policy.

Fig.: 2. **Tabl.:** 4. **Bibl.:** 20.

Yasinetska Iryna A. – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor of the Department of Horticulture, Geodesy and Land Management, Podillia State University (12 Shevchenko Str., Kamianets-Podilskii, 32316, Ukraine)

E-mail: kinash.irina@meta.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2996-4394>

Scopus Author ID: 57196219083

Hryb Volodymyr V. – Postgraduate Student of the Department of Horticulture, Geodesy and Land Management, Podillia State University (12 Shevchenko Str., Kamianets-Podilskii, 32316, Ukraine)

E-mail: vd.grib@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-7753-4501>

Вступ. Формування економічної складової системи аграрного землекористування (ЕСАЗ) є визначальним чинником розширення сільськогосподарського виробництва та забезпечення його сталого розвитку. Для підвищення ефективності використання земельних ділянок і підтримки стабільного агровиробництва необхідно створити економічну основу землекористування, що відповідає новим стратегічним підходам у земельній політиці. Така економічна база має стати передумовою функціонування всієї системи виробництва сільгосппродукції, оскільки вона забезпечує збереження ґрунтового-ресурсного потенціалу за умови активізації державних заходів, спрямованих на раціоналізацію використання земель.

Головна мета формування ЕСАЗ полягає у підвищенні ефективності використання землі, що створює умови для динамічного зростання виробництва при мінімізації витрат. Досягнення цієї мети передбачає реалізацію комплексу заходів, серед яких: залучення в обіг занедбаних земель, підвищення якості використовуваних у землеробстві земельних ресурсів, збільшення доходів суб'єктів господарювання та зниження податкового навантаження шляхом застосування диференційованої шкали земельних тарифів залежно від ефективності використання сільськогосподарських угідь [1]. Відповідні економічні механізми мають стимулювати відновлення і раціональне використання земель, що, своєю чергою, підвищить загальну продуктивність сільського господарства.

В аграрному секторі домінує комплекс взаємопов'язаних економічних функцій у процесі вирощування сільськогосподарських культур, де ключову роль відіграє економіка землекористування. Перебудова державних інтересів і мотивацій суб'єктів землеволодіння вимагає трансформації виробничої структури та економічного виміру системи землекористування на всіх етапах відтворення агропродукції. Аналіз наукових підходів до формування економічної частини системи землекористування дозволяє стверджувати, що одним із найдієвіших напрямів підвищення економічної складової є поліпшення структури ґрунтів, що безпосередньо збільшує обсяги виробництва та підвищує економічну результативність за рахунок реалізації заходів із відновлення земель, призначених для аграрного використання [2].

Завдання дослідження полягає у вивченні основних напрямів формування ефективної системи землекористування з використанням альтернативної економічної теорії для вирішення актуальних проблем сучасної економіки у сфері земельних відносин.

Огляд літератури. У сучасній науковій літературі доцільність використання земельних ресурсів розглядається як комплекс умов і потенціалів, що визначають можливість виробництва сільськогосподарської продукції та задоволення суспільних потреб [1–3].

Дослідження вітчизняних і зарубіжних авторів підкреслюють як економічну, так і природно-ресурсну природу землі як головного засобу аграрного виробництва. Так, аналіз праць вітчизняних дослідників І. Кравчук, А. Третяка, А. Вольської, Л. Гунька, Х. Махмудова, В. Ващенко свідчить про системне вивчення економічних аспектів використання земель, земельних відносин, землеустрою та кадастру [4–7]. Роботи Є. Жадана, І. Ясінецької, Н. Іщенко, Є. Ковальчука, Н. Комарової, Л. Скрипник зосереджені на питаннях раціонального землекористування, збереження та відтворення сільськогосподарських земель [8–10].

Класичні та сучасні зарубіжні дослідження [11–13] формують теоретичну базу для розуміння економіки землі, проблем відтворення ресурсів і підвищення їх ефективності. Окремо відзначаються праці, які пропонують інтегровані підходи до управління земельними ресурсами: зокрема, модель стратегічного управління регіональними земельними ресурсами М. Жук [14], а також дослідження Л. Нечипорук та І. Юрченка, які торкаються організаційно-економічних і політичних аспектів аграрної реформи та державного регулювання [15; 16].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значний науковий доробок у сфері економіки землекористування, державного регулювання земельних відносин, оцінки земельних ресурсів та забезпечення сталого розвитку аграрного сектору, низка важливих аспектів залишається недостатньо опрацьованою. Більшість наявних досліджень зосереджена на окремих складових системи землекористування, зокрема питаннях нормативно-правового забезпечення, кадастрової оцінки, економічного стимулювання або екологічних аспектів використання земель.

Водночас недостатньо уваги приділено комплексному теоретико-методологічному обґрунтуванню ЕСАЗ як цілісної системи, що інтегрує економічні, інституційні, організаційні та регуляторні механізми. Потребують подальшого розвитку підходи до систематизації її структурних елементів, визначення функцій, принципів формування, взаємозв'язків між економічними інструментами та державним регулюванням, а також обґрунтування цільових напрямів її розвитку в умовах функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення, воєнних викликів і реалізації принципів сталого розвитку. Саме необхідність комплексного узагальнення зазначених теоретико-методологічних положень і визначила спрямованість цього дослідження.

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад формування економічної складової системи аграрного землекористування, систематизація її структурних елементів та визначення пріоритетних напрямів удосконалення економічних механізмів раціонального використання земельних ресурсів в умовах трансформації земельних відносин.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- узагальнити наукові підходи до трактування ЕСАЗ;
- визначити її структурні елементи, функції та основні економічні характеристики;
- систематизувати економічні інструменти й механізми державного регулювання аграрного землекористування;
- обґрунтувати пріоритетні напрями формування та розвитку ЕСАЗ в сучасних умовах.

Гіпотеза дослідження. Передбачається, що підвищення ефективності аграрного землекористування можливе за умови формування цілісної економічної складової системи, яка поєднує економічні інструменти, інституційні механізми та державне регулювання і забезпечує узгодження економічних, екологічних та соціальних інтересів у сфері використання земельних ресурсів.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є системний підхід, який забезпечив комплексний аналіз ЕСАЗ як сукупності взаємопов'язаних економічних, інституційних та нормативно-правових елементів. Теоретичне узагальнення, аналіз, синтез і порівняння використано для систематизації наукових підходів до формування економічної складової аграрного землекористування. Економіко-статистичний метод застосовано для аналізу динаміки індексів виробництва сільськогосподарської продукції та змін посівних площ. Графічний метод використано для візуалізації тенденцій розвитку аграрного землекористування. Нормативно-правовий аналіз дав змогу оцінити чинне законодавче забезпечення регулювання земельних відносин в Україні.

Інформаційну базу дослідження становили наукові публікації вітчизняних і зарубіжних авторів, нормативно-правові акти України та офіційні статистичні матеріали Державної служби статистики України.

Аналітичний підхід передбачав узагальнення теоретичних положень, порівняльний аналіз наукових концепцій, інтерпретацію статистичних показників і їх графічне

представлення з метою виявлення закономірностей формування ЕСАЗ та обґрунтування напрямів її розвитку.

Викладення основного матеріалу дослідження. Тлумачення ЕСАЗ вказує на процес раціонального використання землі та стосується різних контекстів, пов'язаних із формами прояву, принципами організації, показниками для оцінки та державним регулюванням. Ця інтерпретація має кілька взаємопов'язаних аспектів [17]:

- виробнича ефективність, за якої організація природно-сільськогосподарського районування сільських територій впливає на господарську діяльність суб'єкта і навпаки;
- раціональне землекористування, яке виражається через сукупність індикаторів, що відображають результативність використання земель, закріплених за даним господарським суб'єктом;
- розмір доходу суб'єкта - землекористувача в умовах ринкової економіки.

Форма прояву ЕСАЗ в економіці визначається низкою характеристик. Вона відображається у міжгосподарському землеустрої, структурі виробництва та складі земельних угідь, а також у рівні родючості ґрунтів. Важливим елементом є проведення оціночних заходів, що ґрунтуються на масових даних про фактичну врожайність сільськогосподарських культур за певний період, адже саме ці показники дозволяють оцінити ефективність використання земельних ресурсів та визначити напрями їх подальшого удосконалення [18].

Однією з ключових причин, що стримує розвиток ЕСАЗ, є відсутність належних методологічних підходів до дослідження взаємодії учасників земельних відносин. Основними чинниками є недостатнє усвідомлення державними органами економічних ризиків агровиробництва та низька мотивація суб'єктів господарювання до раціонального землекористування. Подолання цих проблем потребує активної участі держави у формуванні ЕСАЗ на законодавчому рівні, що забезпечить ефективне регулювання й стимулювання раціонального використання земельних ресурсів [7].

У науковому аналізі процес формування ефективної структури аграрного землекористування здійснюється шляхом вивчення базових елементів економічної складової системи. Для вирішення проблем визначено такі завдання:

- визначити та систематизувати основні напрями формування ЕСАЗ;
- формування стійких взаємовідносин учасників земельного ринку та окреслити шляхи їх удосконалення.

До основних елементів ЕСАЗ належать такі, що визначають її структуру та функціонування (табл. 1).

Економічна оцінка системи землекористування включає аналіз показників для вивчення функціонування галузі з метою виявлення структурних зрушень в аграрному секторі.

Як інструмент аналізу застосовуються показники, представлені у графічній формі, що відображають вплив факторів на розвиток системи використання земельних ресурсів та заходи державного регулювання.

Графічне відображення економічних параметрів системи землекористування ілюструє динаміку показників,

Таблиця 1

Основні елементи ЕСА3

Елемент	Зміст
Форма власності на сільськогосподарські землі	Правові засади використання та розподілу земельних ресурсів
Методи та прийоми управління й регулювання	Інструменти організації та контролю економічних процесів у сфері сільськогосподарства
Способи розподілу земельних ресурсів та доходів	Механізми забезпечення ефективного використання земель і результатів їх експлуатації
Механізми ціноутворення	Формування вартості земельних ресурсів і продукції

Джерело: складено авторами за [10; 15–18]

пов'язаних із виробництвом сільгосппродукції, обсягами вирощуваних культур, що свідчить про підсумки господарської діяльності землекористувачів і відображає загальну динаміку в сучасній економічній ситуації України (рис. 1–2). Візуалізація економічних елементів системи, як наочний

метод економічного аналізу, характеризує закономірності та динаміку розвитку землекористування.

ЕСА3 в Україні відображає зв'язок між обсягами виробництва агропродукції та посівними площами (рис. 1–2). У 2005–2015 рр. виробництво зростало або було стабільним

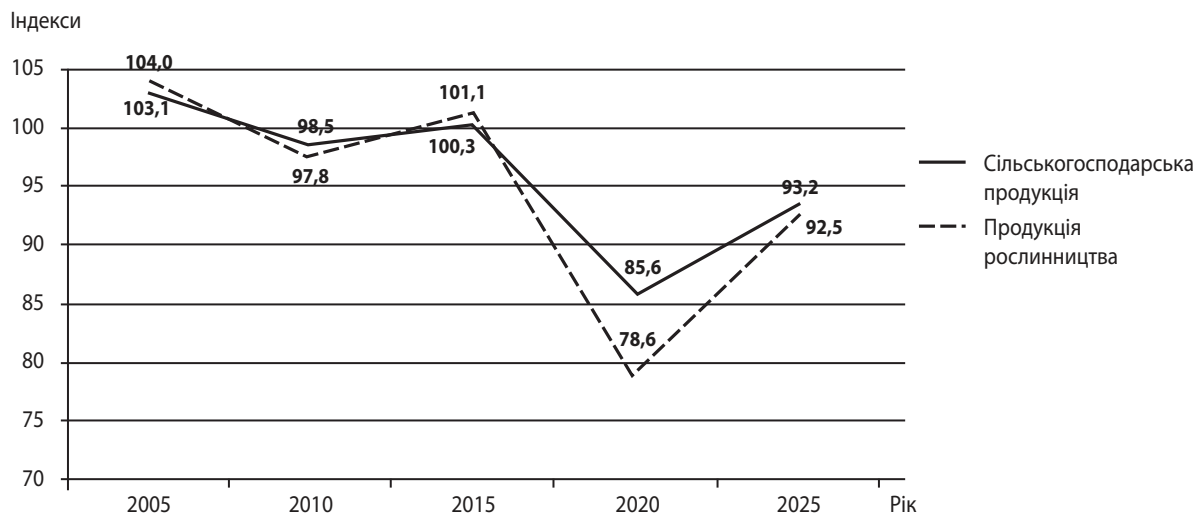

Рис. 1. Індекси обсягу виробництва сільськогосподарської продукції та продукції рослинництва в Україні (до попереднього року, %)

Примітка: після 2014 р. статистика подається без урахування ТОТ

Джерело: складено авторами за [19]

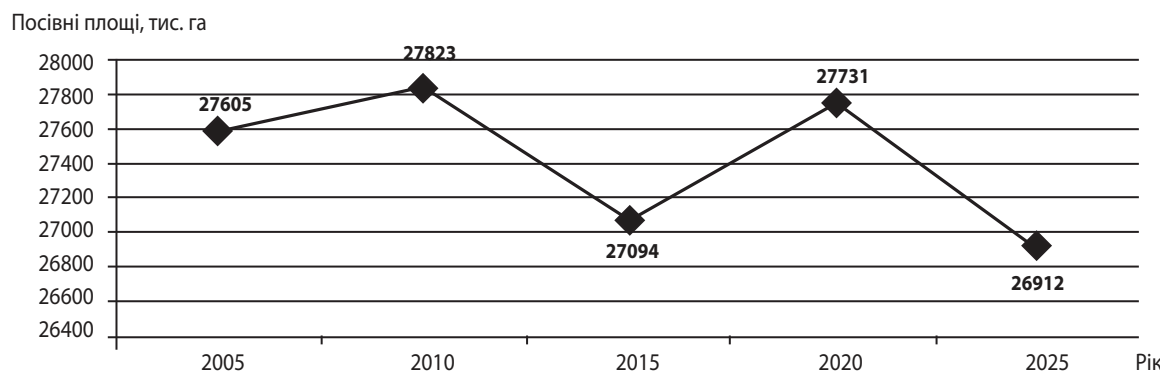

Рис. 2. Діаграма розмірів посівних площ основних агрокультур в Україні (господарства всіх категорій) за період 2005–2025 рр., тис. га

Примітка: після 2014 р. статистика подається без урахування ТОТ

Джерело: складено авторами за [20]

за майже незмінних посівних площ, що свідчить про підвищення ефективності використання земель. У 2020–2025 рр. спостерігається спад виробництва та скорочення посівних площ, зумовлене воєнними діями та втратами ресурсів. Незважаючи на це, аграрний сектор зберігає ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки та експортного потенціалу країни. Пріоритетами залишаються стабільність врожайності, впровадження сучасних технологій і державна підтримка в умовах кліматичних та воєнних ризиків.

Дослідження сучасної ЕСАЗ показало, що наразі вона перебуває на стадії формування, яка характеризується недостатнім рівнем опрацювання її методичного забезпечення, зокрема вищезазначеною недостатністю методологічних підходів до дослідження у сфері земельних відносин.

Визначення основних напрямків процесу формування ЕСАЗ передбачає процедуру регулювання взаємовідносин усіх учасників земельних відносин, що відображають новий характер привласнення та перерозподілу доходів; також це дозволить сформулювати новий інструментарій, адаптований до умов ринку землі. Формування ЕСАЗ в рамках розвитку інституту приватної власності, конкуренції, наростання суперечностей між різними економічними суб'єктами, різкого ослаблення регулюючої ролі держави є важливим чинником трансформації земельних відносин на рівні регіонів [16].

Регулювання з боку державних органів у сфері землекористування охоплює економічні аспекти використання земель і спрямовано на забезпечення захисту прав власності, прозорості угод із земельними ділянками та підвищення ефективності землеволодіння. Механізмом такого регулювання, включаючи економічну складову, виступає [14]:

- коригування розмірів земельного податку та оподаткування обігу землі;
- контроль вартості ділянок з урахуванням різних категорій землі, її якості та розміру орендної плати;
- обґрунтування соціально справедливого рівня компенсаційних виплат та платежів за сервітути;
- запровадження адекватних штрафних санкцій за недотримання правил землекористування та заподіяння екологічної шкоди;
- надання стимулюючих виплат для поліпшення властивостей і родючості ґрунтів та збереження агроландшафтів.

Для сталого розвитку економіки необхідно, щоб ЕСАЗ сприяла оптимальному використанню обмежених земельних ресурсів та надавала пріоритет економічним елементам базових складових економіки сільського господарства в цілому, а також виконувала певні функції спільно з іншими компонентами земельного ринку (табл. 2).

Таблиця 2

Основні економічні елементи системи аграрного землекористування

Основні економічні елементи	Компоненти, що забезпечують функціонування економічних елементів системи аграрного землекористування
Матеріальні	Фізичні об'єкти – землекористування та ресурси, зокрема сільськогосподарська сировина, обладнання та інфраструктура
Нематеріальні	Інтелектуальні активи, такі як наукові розробки в сільському господарстві, а також людський капітал у сільській місцевості
Споживчі	Виробничі компоненти, що беруть участь у процесі виробництва сільськогосподарської продукції, включаючи робочу силу, капітальні вкладення та агротехнології
Інфляційні	Зниження високого рівня інфляції як чинник підвищення купівельної спроможності населення
Стимулюючі	Розвиток сільського господарства та зростання обсягів сільськогосподарської продукції є показником поліпшення добробуту країни

Джерело: складено авторами за [2; 7]

Розглянуті економічні елементи свідчать, що формування ЕСАЗ залежить від стійкості аграрного виробництва та має здійснюватися з урахуванням екологічних і соціальних аспектів. Вона визначає потенціал розвитку виробництва, характеризує ефективність використання земельних ресурсів і не охоплює нефінансові аспекти правових відносин.

Економічні відносини у сфері аграрного землекористування регулюються [15]:

- Земельним кодексом України (від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III), який визначає правові засади використання та охорони земель, у тому числі земель сільськогосподарського призначення, та регулює порядок їх обігу;
- Законом України «Про обіг земель сільськогосподарського призначення» (від 31 березня 2020 р. № 552-IX), що встановлює правові механізми на-

буття, реалізації та обмеження прав власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення, а також визначає умови їх відчуження та користування;

- Законом України «Про основні засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку» (від 5 липня 2021 р. № 1601-IX), який регулює відносини між громадянами, юридичними особами та органами державної влади у сфері розвитку сільського господарства, визначає правові засади реалізації державної соціально-економічної політики та спрямований на забезпечення сталого розвитку аграрного сектору й сільських територій.

Аналіз ЕСАЗ ускладнюється її багатофакторними взаємозв'язками з фундаментальними засадами аграрної економіки. Трансформація параметрів цієї складової по-

значається на функціонуванні базових економічних процесів та формує поведінкові реакції виробників і споживачів під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників. Сукупний ефект від функціонування системи аграрного землекорис-

тування визначається результатами виробничої діяльності, станом посівних площ та рівнем збереження родючості ґрунтів за умови застосування узагальнених економічних компонентів, наведених у табл. 3.

Таблиця 3

Економічні аспекти формування системи сільськогосподарського землекористування

Основні аспекти економічних складових	Цілові напрями формування системи сільськогосподарського землекористування
Агроекологічна оцінка зонування сільськогосподарських угідь	Для раціонального використання сільськогосподарських земель слід враховувати природно-сільськогосподарські зони, категорії придатності, а також класи та типи земель
Удосконалення економічного регулювання використання сільськогосподарських угідь	Мотиваційні процеси доцільно спрямовувати на перерозподіл сільськогосподарських угідь в інтересах ефективних господарюючих суб'єктів
Розробка правових засад реалізації державних ініціатив	Застосування економічних заходів, які мають запобігати необґрунтованому вилученню земель із сільськогосподарського обігу та зниженню їхньої продуктивної здатності
Створення ефективної податкової системи	Система оподаткування має забезпечувати узгоджену фінансову циклічність і залежати від стану сільськогосподарських земель, а також від якості ґрунту

Джерело: складено авторами за [8; 14–16]

Складові цілових напрямів формування системи аграрного землекористування (табл. 3) можуть доповнюватися залежно від дослідницького контексту. До них, зокрема, належать елементи управління агробізнесом, аналіз ефективності використання земельних ресурсів та інструменти державного регулювання у сфері землекористування. У сфері земельних відносин цілові напрями формування системи аграрного землекористування охоплюють [14]:

- фінансові можливості держави, які мають поєднувати стабільність із гнучкістю з урахуванням регіональних особливостей;
- забезпечення конкурентоспроможності та збереження частки ринку в умовах посилення конкуренції;
- підвищення ефективності аграрного виробництва;
- узгодження інтересів держави та землекористувачів;
- формування прозорих механізмів ціноутворення із визначенням часових меж досягнення граничних рівнів цін;
- оптимізацію каналів реалізації продукції;
- розвиток інформаційного забезпечення для поглибленого розуміння ринкових процесів.

Наведені економічні аспекти формування системи (табл. 3) сприяють підвищенню ефективності використання земель через удосконалення механізмів ціноутворення, кадастрової оцінки, земельного оподаткування та орендних відносин. Це формує передумови модернізації аграрного землекористування та вирішення ключових проблем земельних відносин. Науковий базис ЕСАЗ подано в табл. 4.

Наукові засади формування ЕСАЗ охоплюють теоретичні, методологічні та нормативно-правові основи економічного використання земель. Економічна складова є невід'ємним елементом системи землекористування, а її

практичну реалізацію забезпечують систематизовані напрями, наведені в табл. 4. Їх упровадження сприяє підвищенню стійкості функціонування суб'єктів господарювання та розвитку системи землекористування в довгостроковій перспективі.

Застосування системного підходу до формування ЕСАЗ має бути безпосередньо пов'язане з трансформацією земельних відносин, зокрема з регулюванням земельного ринку. Існуючі концепції створення стійкої ЕСАЗ визначають напрями трансформації економічних зв'язків у сільському господарстві. Етапи розвитку економіки землекористування характеризуються відмінними рисами порівняно з поточним станом, що зумовлено взаємодією суб'єктів земельного ринку та потребує подальшого вдосконалення.

Висновки. Формування стійкої економіки у сфері аграрного землекористування потребує ефективного регулювання використання, перерозподілу та охорони земельних ресурсів з урахуванням регіональних особливостей і принципів сталого розвитку.

Оновлення земельного законодавства для створення нової основи формування ЕСАЗ є необхідною умовою сталого функціонування сільського господарства. Воно має здійснюватися комплексно, з урахуванням соціальних та екологічних аспектів, а також регіональних особливостей, що визначають специфіку розвитку системи сільськогосподарського землекористування.

Суб'єкти господарювання в умовах трансформації зовнішнього середовища повинні підвищувати економічну ефективність для забезпечення розвитку системи аграрного землекористування. Формування її економічної складової передбачає комплексний підхід, що охоплює відновлення земель, підтримання родючості ґрунтів, ефективний розподіл ризиків, удосконалення орендних відносин і державне регулювання раціонального використання земельних ресурсів.

Таблиця 4

Наукове обґрунтування ЕСАЗ

Наукові основи	Економічні регулятори впливу на формування ЕСАЗ
<i>Теоретичні положення</i>	
Теоретичні аспекти	1. Специфіка землі як об'єкта землекористування, що враховують її багатогранність, незмінність у сільському господарстві, види доходів власників земельних ділянок та способи вилучення й перерозподілу земельних ресурсів. 2. Економічна ефективність використання землі, що визначається обсягом продукції, яку отримують з одиниці площі, та рівнем її витрат. 3. Узгодження інтересів усіх учасників земельних відносин, насамперед власників засобів виробництва (забезпечення максимального прибутку від сільськогосподарського виробництва) та орендарів (отримання економічної вигоди від ведення сільського господарства). 4. Державне регулювання у сфері земельних відносин, спрямоване на створення умов раціонального та ефективного використання землі, захист прав власників, а також прозорість усіх угод, пов'язаних із землею
<i>Методи дослідження</i>	
Системний підхід	Вивчення складних економічних структур як у статичі, так і в динаміці
Гетеродоксальний підхід	Забезпечує можливість всебічного розкриття перебігу процесів і явищ, що відбуваються в сфері сільськогосподарського землекористування, не суперечачи теоретичним положенням
Економіко-статистичний аналіз	Застосовується для оцінки ефективності використання земель, зокрема для аналізу кореляційних залежностей основних факторів та ринкової вартості земель сільськогосподарського призначення
Графічне моделювання	Використовується для наочного відображення економічної складової системи землекористування, що характеризує економічний вимір даної системи для оцінки ефективності використання землі та виявлення структурних зрушень в аграрному секторі
<i>Законодавче регулювання</i>	
Земельний кодекс України (25.10.2001 № 2768-III)	Визначає поняття та склад земель сільськогосподарського призначення, порядок їх використання та охорони
Закон України «Про обіг земель сільськогосподарського призначення» (31.03.2020 № 552-IX)	Регламентує обіг земельних ділянок, умови їх набуття та використання, а також порядок вилучення земель у державну чи комунальну власність
Закон України «Про основні засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку» (від 5 липня 2021 р. № 1601-IX)	Регулює комплекс відносин, спрямованих на раціональне використання земельних ресурсів у сфері сільського господарства

Джерело: складено авторами

У підсумку реалізація принципів сталого розвитку аграрної галузі - економічного, соціального та екологічного вимірів передбачає практичне втілення й формування її економічної складової безпосередньо в процесах сільськогосподарського виробництва.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Radchenko O., Tsvihun I., Yasinetska I., Budnyak L. Financial resource of the agricultural sector: the case of Ukraine. *Independent Journal of Management & Production*. 2020. Vol. 8. No. 11. P. 615–625. DOI: <https://doi.org/10.14807/ijmp.v11i8.1221>
2. Yarmol L., Baik O., Bernaziuk O., Ilkiv N. The right to a safe environment: economic and legal guarantees of provision in

Ukraine. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2024. No. 4. P. 106–113. DOI: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2024-4/106>

3. Копитко В. І., Копитко О. В. Підвищення ефективності державного регулювання аграрного сектора АПК у воєнний та післявоєнний період. *Економіка та суспільство*. 2023. № 52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-35>

4. Кравчук І. І. Інституційні засади управління земельними ресурсами в умовах сучасних викликів. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2024. № 77. С. 14–19. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-77-02>

5. Третяк А. М., Третяк В. М., Вольська А. О., Третяк Р. А. Кадастр землі чи нерухомості в Україні: розвиток поняття

та функції. *Ефективна економіка*. 2025. № 7. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.7.18>

6. Гулько Л. А. Формування сталого (збалансованого) землекористування – базова основа розвитку економіки землевпорядкування в Україні. *Агросвіт*. 2022. № 9–10. С. 51–61. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2022.9-10.51>

7. Махмудов Х., Ващенко В. Організаційно-економічний механізм використання земельних ресурсів. *Mechanism of an Economic Regulation*. № 1–2. С. 38–44. DOI: <https://doi.org/10.32782/mer.2022.95-96.06>

8. Жадан Є. В. Контроль та нагляд в механізмі адміністративно-правового забезпечення охорони довкілля на регіональному рівні в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 621–626. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-3/150>

9. Rajasekaran R., Agarwal R., Srivastava A., Yasinetska I. Intelligent smart farming and crop visualization. *Independent journal of management & production*. 2020. No. 11 (9). P. 2470–2482. DOI: <https://doi.org/10.14807/ijmp.v11i9.1420>

10. Іщенко Н. Ф., Ковальчук Є. С., Комарова Н. В., Скрипник Л. Р. Еколого-економічні аспекти відновлення деградованих земель сільськогосподарського призначення в результаті воєнних дій на території України. *Агросвіт*. 2024. № 4. С. 123–129. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.4.123>

11. Ma Y., Lyu D., Sun K., Li S., Zhu B., Zhao R., Zheng M., Song K. Spatiotemporal Analysis and War Impact Assessment of Agricultural Land in Ukraine Using RS and GIS Technology. *Land*. 2022. Vol. 11 (10). Article 1810. DOI: <https://doi.org/10.3390/land11101810>

12. Talukdar S., Singha P., Mahato S., Pal S., Liou Y. A., Rahman A. Land-use land-cover classification by machine learning classifiers for satellite observations – A review. *Remote Sensing*. 2020. Vol. 12. Article 1135. DOI: <https://doi.org/10.3390/rs12071135>

13. Yasir M., Sheng H., Fan H., Nazir S., Niang A. J., Salauddin M., Khan S. Automatic coastline extraction and changes analysis using remote sensing and GIS technology. *IEEE Access*. 2020. Vol. 8. P. 180156–180170. DOI: <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.3027806>

14. Жук М. В. Стратегічні завдання та пріоритети розвитку інституційного механізму аграрного сектору економіки України для підвищення ефективності землекористування, продовольчої безпеки та адміністративно-територіальної реформи на селі. *Агросвіт*. 2022. № 4. С. 11–17. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2022.4.11>

15. Нечипорук Л. Д. Правовий статус землі в Україні під час воєнного стану: особливості правового регулювання. *Юридичний науковий журнал*. 2025. № 4. С. 64–69. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.2.9>

16. Юрченко І. Ринковий обіг земель сільськогосподарського призначення в Україні: моніторинг та аналіз. *Економіка АПК*. 2022. Т. 29. № 4. С. 47–56. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202204047>

17. Кавілін О. А. Регіональна земельна політика органів місцевого самоврядування в контексті функціонування ринку землі. *Право та державне управління*. 2024. № 1. С. 177–181. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.1.24>

18. Зигрій О., Ятчишина І., Чижовська Н. Особливості регулювання земельних відносин під час воєнного стану. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 1 (33). С. 153–158. DOI: <https://doi.org/10.35774/app2023.01.153>

19. Економічна статистика. Сільське, лісове та рибне господарство. Індекси та обсяги виробництва сільськогосподарської продукції (1991–2025 рр.), Рослинництво (1995–2025 рр.). Київ : Державна служба статистики України, 2026. URL: https://km.ukrstat.gov.ua/ukr/statinf/menu_u/sg.htm

20. Економічна статистика. Сільське, лісове та рибне господарство. Посівні площі основних сільськогосподарських культур (господарства всіх категорій) за 2005–2025 рр. Київ : Державна служба статистики України, 2026. URL: https://km.ukrstat.gov.ua/ukr/statinf/menu_u/sg.htm

Додаткові матеріали: Не передбачені.

Внесок авторів:

Ясінецька І. А.: концепція, методологія, написання тексту, редагування, супервізія.

Гриб В. В.: пошук матеріалу, статистична обробка, аналітика, графічна частина.

Джерела фінансування: Дослідження не отримувало зовнішнього фінансування.

Вдячності: Не передбачені.

Конфлікт інтересів: Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Використання ШІ: Автори заявляють про використання мовного ШІ у процесі підготовки рукопису. Завдання, що були делеговані інструментам генеративного ШІ за повного людського нагляду: перевірка граматики, орфографії, пунктуації без зміни контексту рукопису. Використаний інструмент генеративного ШІ: GPT-4.1. Повну відповідальність за фінальний рукопис несуть автори. Інструменти генеративного ШІ не зазначаються як автори та не несуть відповідальності за кінцеві результати.

Supplementary Materials: Not applicable.

Author Contributions:

Yasinetska I. A.: conceptualization, methodology, writing, editing, supervision.

Hryb V. V.: material search, statistical processing, analysis, graphics.

Funding: This research received no external funding.

Acknowledgments: Not applicable.

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest.

Use of Artificial Intelligence: The authors declare the use of language AI in the preparation of the manuscript. Tasks delegated to generative AI tools under full human oversight: checking grammar, spelling, and punctuation without altering the context of the manuscript. Generative AI tool used: GPT-4.1. The authors bear full responsibility for the final manuscript. Generative AI tools are not listed as authors and bear no responsibility for the final results.

REFERENCES

Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (2026). Ekonomichna statystyka. Silske, lisove ta rybne hospodarstvo. Indeksy ta obshchy vyrobnytstva silskohospodarskoi produktsii (1991–2025 rr.), Roslynnytstvo (1995–2025 rr.) [Economic statistics. Agriculture, forestry and fisheries. Indices and volumes of agricultural production (1991–2025), Crop production (1995–2025)]. https://km.ukrstat.gov.ua/ukr/statinf/menu_u/sg.htm

Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (2026). Ekonomichna statystyka. Silske, lisove ta rybne hospodarstvo. Posivni ploshchi osnovnykh silskohospodarskykh kultur (hospodarstva vsikh kategorii) za 2005–2025 rr. [Economic statistics. Agriculture, forestry and fisheries. Sown areas of main agricultural crops (farms of all categories) for 2005–2025]. https://km.ukrstat.gov.ua/ukr/statinf/menu_u/sg.htm

Hunko L. A. (2022). Formuvannya staloho (zbalansovano-ho) zemlekorystuvannya – bazova osnova rozvytku ekonomiky zemlevporiadkuvannya v Ukraini [Formation of sustainable (balanced) land use – basic foundation of development of land management economy in Ukraine]. *Ahrosvit*, 9–10, 51–61. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2022.9-10.51>

- Ishchenko N. F., Kovalchuk Ye. S., Komarova N. V. & Skrypnyk L. R. (2024). Ekolohe-ekonomichni aspekty vidnovlennia dehradovanykh zemel silskohospodarskoho pryznachennia v rezultati voiennykh dii na terytorii Ukrainy [Ecological and economic aspects of restoration of degraded agricultural lands as a result of military actions on the territory of Ukraine]. *Ahrosvit*, 4, 123–129. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.4.123>
- Kavylin O. A. (2024). Rehionalna zemelna polityka orhaniv mistsevoho samovriaduvannia v konteksti funktsionuvannia rynku zemli [Regional land policy of local self-government bodies in the context of land market functioning]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia*, 1, 177–181. <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.1.24>
- Kopytko V. I. & Kopytko O. V. (2023). Pidvyshchennia efektyvnosti derzhavnoho rehuliuвання ahrarnoho sektora APK u voiennyi ta pislivoiennyi period [Improving the efficiency of state regulation of the agricultural sector of agro-industrial complex in the wartime and post-war period]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 52. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-35>
- Kravchuk I. I. (2024). Instytutitsiini zasady upravlinnia zemelnymi resursamy v umovakh suchasnykh vyklykiv [Institutional bases of land resource management in conditions of modern challenges]. *Visnyk Lvivskoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, 77, 14–19. <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-77-02>
- Ma Y., Lyu D., Sun K., Li S., Zhu B., Zhao R., Zheng M. & Song K. (2022). Spatiotemporal Analysis and War Impact Assessment of Agricultural Land in Ukraine Using RS and GIS Technology. *Land*, 10(11), Article 1810. <https://doi.org/10.3390/land11101810>
- Makhmudov Kh. & Vashchenko V. Orhanizatsiino-ekonomichni mekhanizm vykorystannia zemelnykh resursiv [Organizational and economic mechanism of land resource management]. *Mechanism of an Economic Regulation*, 1–2, 38–44. <https://doi.org/10.32782/mer.2022.95-96.06>
- Nechyporuk L. D. (2025). Pravovyi status zemli v Ukraini pid chas voiennoho stanu: osoblyvosti pravovoho rehuliuвання [Legal status of land in Ukraine during martial law: features of legal regulation]. *Yurydychnyi naukovyi zhurnal*, 4, 64–69. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.2.9>
- Radchenko O., Tsvihun I., Yasinetska I. & Budnyak L. (2020). Financial resource of the agricultural sector: the case of Ukraine. *Independent journal of Management & Production*, 11(8), 615–625. <https://doi.org/10.14807/ijmp.v11i8.1221>
- Rajasekaran R., Agarwal R., Srivastava A. & Yasinetska I. (2020). Intelligent smart farming and crop visualization. *Independent journal of management & production*, 11 (9), 2470–2482. <https://doi.org/10.14807/ijmp.v11i9.1420>
- Talukdar S., Singha P., Mahato S., Pal S., Liou Y.A. & Rahman A. (2020). Land-use land-cover classification by machine learning classifiers for satellite observations – A review. *Remote Sensing*, 12, Article 1135. <https://doi.org/10.3390/rs12071135>
- Tretiak A. M., Tretiak V. M., Volska A. O. & Tretiak R. A. (2025). Kadastr zemli chy nerukhomosti v Ukraini: rozvytok poniattia ta funktsii [Land or real estate cadastre in Ukraine: development of concept and functions]. *Efektivna ekonomika*, 7. <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.7.18>
- Yarmol L., Baik O., Bernaziuk O. & Ilkiv N. (2024). The right to a safe environment: economic and legal guarantees of provision in Ukraine. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, 4, 106–113. <https://doi.org/10.33271/nvngu/2024-4/106>
- Yasir M., Sheng H., Fan H., Nazir S., Niang A.J., Salauddin M. & Khan S. (2020). Automatic coastline extraction and changes analysis using remote sensing and GIS technology. *IEEE Access*, 8, 180156–180170. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.3027806>
- Yurchenko I. (2022). Rynkovyi obih zemel silskohospodarskoho pryznachennia v Ukraini: monitorynh ta analiz [Market turnover of agricultural land in Ukraine: monitoring and analysis]. *Ekonomika APK*, 4(29), 47–56. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202204047>
- Zhadan Ye. V. (2024). Kontrol ta nahliad v mekhanizmi administratyvno-pravovoho zabezpechennia okhorony dovkillia na rehionalnomu rivni v Ukraini [Control and supervision in the mechanism of administrative and legal provision of environmental protection at the regional level in Ukraine]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 3, 621–626. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-3/150>
- Zhuk M. V. (2022). Stratehichni zavdannia ta priorytety rozvytku instytutitsiinoho mekhanizmu ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy dlia pidvyshchennia efektyvnosti zemlekorystuvannia, prodovolchoi bezpeky ta administratyvno-terytorialnoi reformy na seli [Strategic tasks and priorities for the development of institutional mechanism of agricultural sector of Ukraine's economy to increase efficiency of land use, food security and administrative-territorial reform in rural areas]. *Ahrosvit*, 4, 11–17. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2022.4.11>
- Zyhrii O., Yatchyshyna I. & Chyzhovska N. (2023). Osoblyvosti rehuliuвання zemelnykh vidnosyn pid chas voiennoho stanu [Peculiarities of regulation of land relations during martial law]. *Aktualni problemy pravozaivstva*, 1 (33), 153–158. <https://doi.org/10.35774/app2023.01.153>

Стаття надійшла до редакції 24.05.2026 р.

Статтю прийнято до публікації 11.06.2026 р.

Оприлюднено 11.08.2026 р.

■